Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

Rapor
No: 2 / Ekim 2018

SAVAŞ ALANINDA YAŞANAN DEĞİŞİM:

MESKÛN MAHAL MUHAREBESİNİ ANLAMAK

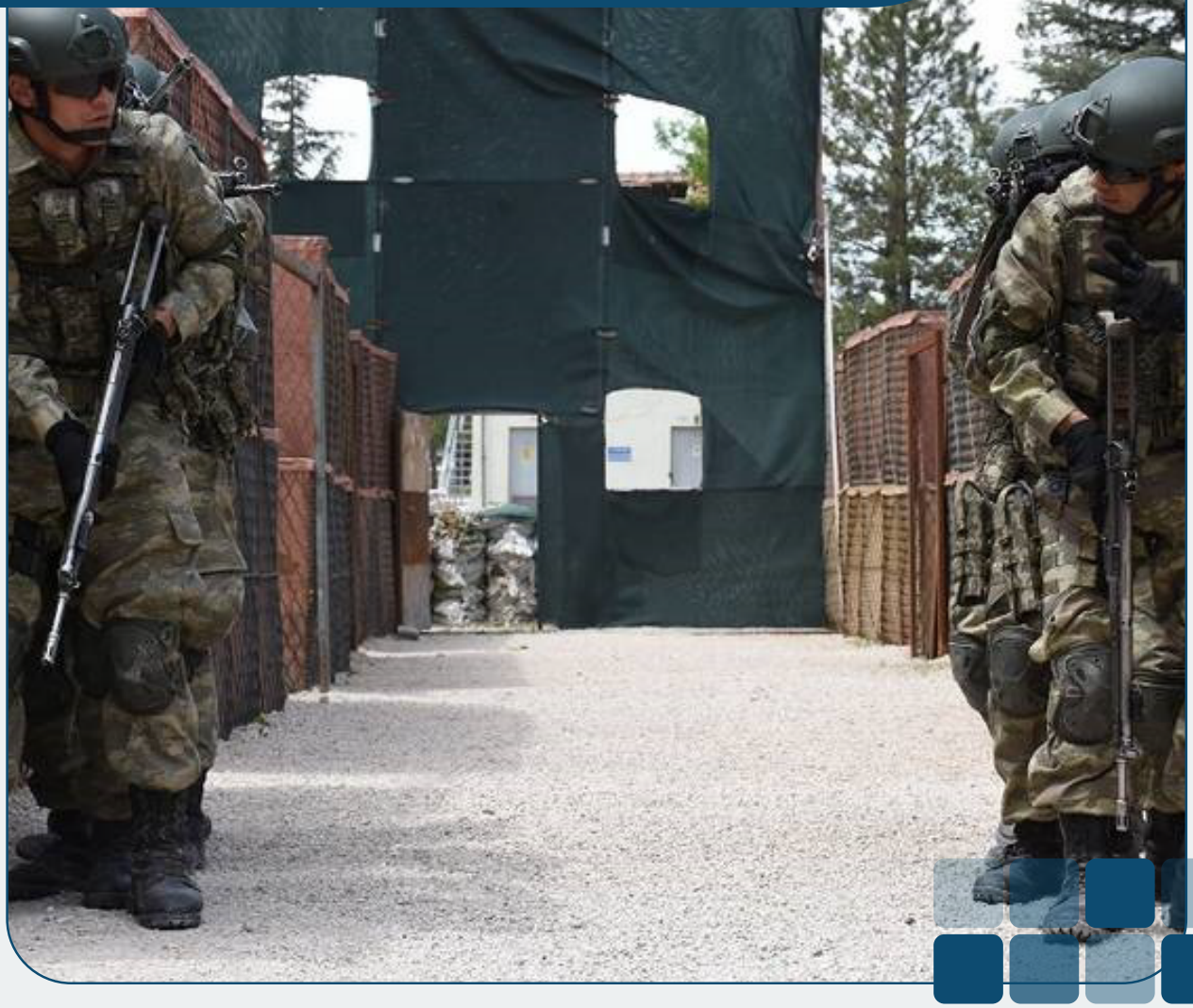

SERTAÇ CANALP KORKMAZ

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2018

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ISBN : 978-605-9157-31-5

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
Adresi : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA
Telefon: +90 (312) 430 26 09 Faks: +90 (312) 430 39 48
Email: orsam@orsam.org.tr

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

RAPOR

Savaş Alanında Yaşanan Değişim:
Meskûn Mahal Muharebesini Anlamak

Yazar Hakkında

Sertaç Canalp Korkmaz

Lisans eğitimini 2012 yılında Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamlamıştır. 2014 yılında yüksek lisans eğitimini tamamladığı Polis Akademisi'nde, Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi anabilim dalında doktora eğitimine devam etmektedir. Ulusal ve uluslararası basında yazıları ve demeçleri yer alan Korkmaz'ın çalışma alanları arasında radikalleşme, terör, savunma teknolojileri ve savaşın değişen karakteri yer almaktadır. Mart 2016'dan bu yana ORSAM Güvenlik Çalışmaları Direktörlüğünde araştırma asistanı olarak çalışmaktadır.

Ekim 2018

İçindekiler

Giriş 3

1. Meskûn Mahal Muharebesine Dair 4

2. Meskûn Mahal Muharebesinin Boyutları..... 6

2.1 Askerî Boyut..... 6

2.1.1. Kuvvet Çarpanı Olarak Zırhlılar 7

2.1.2 Yakın Hava Desteği 8

2.1.3. Silah ve Teçhizat 10

2.1.4. Muhabere İmkânları 10

2.1.5. İstihbarat 11

2.2. Fiziksel Boyut 12

2.3. İnsani Boyut 13

3. Türkiye'nin Yakın Havzasında Yaşanmış Olan Bazı Meskûn Mahal Muharebeleri 14

4. Hendek Operasyonlarından Zeytin Dalı Harekâtına Meskûn Mahalde Türk Silahlı Kuvvetleri..... 18

4.1. PKK'nın Hendek Stratejisi ve Ayn el-Arab Etkisi 19

4.2. Fırat Kalkanı Harekâtı (FKH) 20

4.3. Zeytin Dalı Harekâtı..... 20

Değerlendirme 21

Kaynakça 23

Giriş

Savaş tarihinde kırsal alanda başlayan çatışma sürecinin insanlığın medeniyet inşa ettiği kentlere doğru kayması, çatışma tehdidinin beraberinde getirdiği riskleri artırmıştır. Sanayileşmeyle birlikte ise modern kentleşme dediğimiz ve günümüzde artarak devam etmekte olan süreç başlamıştır. Artan nüfusun kentleşmeyi tetiklemesine bağlı olarak kentsel alanda ortaya çıkan çarpık düzen sonucunda dünyanın farklı köşelerinde farklı isimlerle adlandırılan yerleşim yerleri ortaya çıkmıştır. Kentsel alanın parçası haline gelen bu yerleşim yerleri, sınır aşan organize suç örgütleri ve terörist gruplar tarafından vazgeçilmez alanlar olarak görülmüş ve toplumsal açıdan ise marjinal eşikler olarak ifade edilmiştir.

İçerisinde bulunduğumuz zaman diliminde isyancı ve ayrılıkçı silahlı gruplar ile terör örgütlerinin artan bir varlığı söz konusudur. Bu grupların ve terör örgütlerinin yarattığı tehdidin her geçen gün artarak kentsel alana taşınmasıyla birlikte, güçlü bir tarihsel geçmişi bulunan Ortadoğu'daki pek çok kent, terör örgütleri açısından önemli bir üs ve militan devşirme mekânı haline gelmiştir. Kentsel nüfusun her geçen gün kontrolsüz bir şekilde artması, bu tür grupların ve örgütlerin eylemleri açısından da kentsel alanları vazgeçilmez bir mekân haline dönüştürmektedir. Ancak tam da burada vurgulanması gereken bir husus bulunmaktadır: Bahsi geçen bu tür yerleşim yerlerinden organize suç ve terör örgütlerine insan kaynağı devşiriliyor olsa da, bu tür yerleşim yerlerini tamamen kriminalize bölgeler olarak tanımlayıp ötekileştirmemek gerekmektedir.

Hâlihazırda devam etmekte olan kentleşme oranları dikkate alındığında, 2050 yılında dünya nüfusunun %66'sının kentlerde yaşayacağı öngörülmektedir.[1] Dünya nüfusunun kentleşmesi, ortaya çıkan yeni nesil tehditler dikkate alındığında, kentsel alanın güvenlikleştirilmesini beraberinde getirmektedir. Bunun sonucunda ise kentsel alan hem basit hem de karmaşık seviyedeki tehditler nedeniyle yeni bir güvenlik coğrafyası olarak inşa edilmektedir.

Savaşların kentleşmesi ya da diğer bir ifadeyle kentlerin savaş alanı haline gelmesi yeni bir gelişme olmasa da, mücadele edilen düşman grupların gerek askerî gerekse sivil teknoloji alanında yaşanan gelişmelerden yararlanarak tecrübelerini kentsel alana taşıması neticesinde ortaya çıkan tehditler, tarihte eşi benzeri görülmemiş düzeyde gelişmiş ve komplike hale gelmiştir. Ortaya çıkan tehditlerle birlikte kentsel alanın sahip olduğu unsurların çatışmalardan zarar görmesinin insan hayatını nasıl etkileyebileceği IŞİD ile mücadele sürecinde Irak'ın Musul kentinde, Suriye'de ise Rakka ve Halep kentlerinde yaşananlara bakıldığında açık ve net bir şekilde görülebilir. Ancak bahsi geçen bu kentlerde yaşanan yıkım sadece terör örgütünün yaptığı bombalı tuzaklamaların sonucunda değil, aynı zamanda müdahale eden güçlerin meskûn mahal muharebesi (raporda bundan sonra kentsel alanda savaş yerine meskun mahal muharebesi kullanılacaktır) tecrübesinden ve sivil hassasiyetinden yoksun olmalarından da kaynaklanmıştır.

Meskûn mahallerde yaşanan muharebelerin yaygınlaşmasıyla birlikte günümüz orduları, geçmişte meskûn mahallerde yaşanan ve günümüzde artarak meskûn mahallere doğru kayan çatışmaları dikkate alarak gelecekte ortaya çıkacak yeni muharebelere yönelik strateji ve taktikler geliştirmekte, silah ve teçhizatlarıyla birlikte talimnamelerini de güncellemektedir.

Ordular, kullandıkları hafif silahlardan ağır silahlara, elektro-optik cihazlardan insansız hava araçlarına, helikopterlerden uçaklara, denizaltılardan destroyerlere kadar farklılık gösteren geniş bir teçhizat ve araç çeşitliliğine sahiptir. Ancak bu araçların ve sahip olunan eğitimin meskûn mahaldeki bir savaşa yönelik ihtiyaçları karşılamaktan uzak olması, bugün Amerika'da tartışılan konular arasında üst sıralarda yer almaktadır. Bu sebeple de hem meskûn mahaldeki muharebelere yönelik yeni talimnameler geliştirilmekte hem de yeni teçhizat ve silahlar tasarlanmaktadır.

Bir ordu için doğal ortamın ordunun ideal performans için dizayn edilip donatıldığı

ve eğitildiği ortam olduğu ifade edilmektedir.[2] Bu sebeple meskûn mahallerin ordular için doğal bir ortam olmadığını da belirtmek gerekir. Günümüz ordularının hiçbiri, ağırlıklı olarak, meskûn mahal muharebeleri için dizayn edilmemiştir. Bu durum, orduların meskûn mahal muharebesinden çekinmelerinin ve Soğuk Savaş sonrası dönemde doktrinlerini meskûn mahal muharebelerini daha fazla dikkate alarak güncellemelerinin sebebini açıklamaktadır.

Amerikan ordusu geçmişte pek çok farklı coğrafyada meskûn mahal muharebesi icra etmiştir. Bu muharebelerden önemli tecrübeler kazanan ABD ordusu, elde ettiği tecrübeleri öğrenilen/alınan dersler (lessons learned) adı altında toplamış, geleceğe yönelik senaryoların araştırılmasını desteklemiş ve bir sonraki meskûn mahal muharebesine yönelik çok sayıda araştırmanın yapılmasını teşvik etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'de meskûn mahal muharebesine yönelik araştırmaların artış göstermesinin sebeplerinden bir tanesi de budur.

Türkiye'de –kendi ekseninde oldukça yeni bir mevzu olan– meskûn mahal muharebesine dair gerek literatür gerekse pratik bağlamda büyük eksikler bulunmaktadır. Türkiye'nin yakın havzasında Soğuk Savaş sonrası dönemde meydana gelmiş pek çok meskûn mahal muharebesi bulunmasına rağmen gereken adımların atılması noktasında oldukça geç kalınmıştır. Fakat 20 Temmuz 2015 tarihinde PKK terör örgütü, Suruç'ta IŞİD tarafından gerçekleştirilen bombalı saldırının hemen ardından çözüm sürecini tek taraflı olarak terk edip terörü Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan pek çok il ve ilçe merkezine taşımış, sokakları ve caddeleri hendeklerle tahkim edip belirli yerlerde tüneller açarak Türk güvenlik güçlerini meskûn mahallerdeki çatışma ortamına çekmiştir. Önce PKK ile mücadelede ortaya çıkan Temmuz 2015 sonrası süreçte, ardından ise Suriye'nin kuzeyinde gerçekleştirilen Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı harekâtlarıyla Türk ordusu meskûn mahal muharebesine yönelik tecrübesini artırmıştır. Ancak Ortadoğu'daki mevcut çatışma dinamikleri, iç savaş riskleri ve terör tehdidi dikkate alındığında TSK açısından meskûn mahal muharebesinin ayrıcalıklı bir yere sahip olması gerektiği bir kez daha anlaşılmıştır.

Bu çalışma meskûn mahal muharebesinin ne olduğunu, zorluklarını, ne tür bir coğrafyada meydana geldiğini ve nasıl bir risk teşkil ettiğini açıklamaya çalışmaktadır.

1. Meskûn Mahal Muharebesine Dair

1800'lerde sanayileşme sürecine bağlı olarak ortaya çıkan modern kentleşme süreciyle birlikte insanlar kırsal alandan kentsel alana doğru hareket etmeye başlamıştır. Yaşanan hareketlilik süreci 1900'lerin ilk çeyreğine doğru sanayileşen ülkelerde daha büyük ivme kazanmıştır; fakat Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinin ardından genel seferberlik gibi uygulamaların devreye girmesi, ülkelerin demografik gelişimini alt-üst etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın izleri henüz silinmeden, savaşın bitiminden 20 yıl sonra İkinci Dünya Savaşı patlak vermiş ve savaş boyunca pek çok muharebe meskûn mahallerde meydana gelmiştir. Özellikle Stalingrad ve Berlin gibi iki önemli kentte gerçekleşen muharebeler, meskûn mahallerde şimdiye kadar gerçekleşmiş olan en ağır çatışmalara örnek olarak gösterilebilir.[3]

İkinci Dünya Savaşı'nda meskûn mahallerde gerçekleşen muharebelerde sıkça karşılaşılan manzaraların başında ise keskin nişancı saldırıları, tanklara ve piyade mangalarına yönelik pusular gelmiştir. Bu dönemde gelişen savaş teknolojilerinin cephe gerisi kavramını tamamen ortadan kaldırmasıyla birlikte, muharebeler hem kırsalda hem kentlerde cereyan etmiş olsa da çatışmaların meskûn mahallere taşınması, elbette yeni bir gelişme değildir.

Sanayileşme sonrası ortaya çıkan koşullar kırsal alandan kentsel alana doğru her geçen gün artış gösteren bir nüfus hareketliliği yaratmaktadır. Ortaya çıkan hareketlilik süreci, küreselleşme ve bilgi-iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler nedeniyle daha hızlı ilerlemektedir. İnsanlar ekonomik, sosyal ve kültü-

rel açıdan farklı bir yaşamın bulunduğu kentsel alana doğru giderken; artan kentsel nüfus, kentlerdeki gerekli ekonomik ve sosyal alt-yapının tesis edilememiş olması nedeniyle kente yeni gelen yerleşimcileri zamanla kentsel alanın dışına itebilmektedir. Kriminal bölgeler olarak tanımlanan gecekondu alanlarına gitmek zorunda kalan insanlar, zamanla organize suç örgütlerinin ya da terör gruplarının ağına düşebilmektedir.[4] Bahsi geçen bu alanlarda devletin kontrolünün ve asayişin zayıf olması, özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha sık rastlanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel alanın çevresi durumunda kalan gecekondu bölgelerinin, buralardan devşirilecek insan kaynağıyla yerel otoritelere karşı yakın gelecekte bir meydan okumanın gerçekleşebileceği alanlar olduğu tahmin edilmektedir.[5] Gelişmemiş kentsel alanlardaki yoğun nüfus tarafından kıt kaynaklar için verilen mücadele, şartları kötüleştirerek istikrarsızlık yaratabilmektedir. Maninger'e göre kentsel alanda ortaya çıkan açlık, sefalet, umutsuzluk ve stres gibi unsurların etkisiyle insanlar, etnik temelli olmasa bile, şiddete başvurabilmektedir.[6]

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlığını kazanma sürecinden geçen sömürge ülkelerinde ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan dönüşüm kentleşmeye ivme kazandırmıştır. Özellikle Ortadoğu ve Afrika'da kırsal alandaki çatışmalar kabileler/aşiretler arasında yaşandığı için insanları kentsel alana göçe zorlamıştır. Ancak göçe zorlanan insanlar kente geldikleri zaman, kentin fiziki, sosyal ve ekonomik altyapı eksiklikleri nedeniyle çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır.[7]

Günümüzde, devletleri tehdit eden gelişmeler salt devlet merkezli olmaktan çıkmış durumdadır. Artık devletlerin karşısında sadece devlet düzeyinde aktörler değil, devlet-dışı silahlı aktörler de tehdit olarak konumlanmış bulunuyor. Devletin gücünün zayıfladığı bir coğrafyada ortaya çıkan devlet-dışı silahlı aktörler, ortaya çıkan bu boşluğu doldurmaya çalışarak ülkenin sahip olduğu kaynaklara nüfuz etmek için geniş bir kontrol alanı yaratmaya çalışmaktadır.[8] Bu bağlamda, bugün Afganistan, Suriye, Libya gibi ülkelerde varlığını hissettiren el-Kaide ve IŞİD terör örgütlerinin yanı sıra Lübnan'da hem askerî hem de politik düzeyde yer tutan Hizbullah çarpıcı örnekler teşkil etmektedir. Bu tür grupların ve terör örgütlerinin kazanmış olduğu tecrübelerin, başvurduğu taktiklerin ve kullandıkları silahların süreç içerisinde gelişerek daha büyük riskler oluşturması beklenmektedir.[9]

Meskûn mahal muharebesinin ortaya çıkışındaki nedenlerden birisi de günümüzde gücün asimetrik bir dağılıma sahip olmasıdır. Bugün Amerikan ordusu açık ara konvansiyonel bir üstünlüğe sahiptir. ABD'nin dünyanın farklı noktalarında izlemekte olduğu dış politika, ilgili bölgelerin yerel sakinlerini rahatsız edebilmekte ve ABD karşıtlığını motive edebilmektedir.

> "Meskûn mahalde gerçekleşen muharebelerde sivil unsurları göz ardı ederek yapılacak operasyonların, taktik aşamada başarıya ulaşılsa bile, stratejik açıdan başarıyı getirmesi mümkün olmayabilir."

ABD ordusunun karşısında konvansiyonel bir güç olarak konumlanamayacaklarının farkında olan terör örgütleri ise asimetrik mekânlara yönelip asimetrik yöntemlere başvurmakta, farklı pek çok temel üzerine inşa edilen söylemleriyle kolayca militan devşirebilmekte ve karşılarındaki devasa Amerikan askerî gücüne karşı terörü en etkili araç olarak görebilmektedir. David Kilcullen'in *Out of The Mountains: The Coming Age of The Urban Guerrilla* başlıklı kitabında yeni çatışma ekosistemini ele alırken, 11 Eylül'den bu yana görmeye alışık olduğumuz çatışma ortamının gelecekte farklılaşacağını ve hızlı nüfus artışı ve kentleşmenin önemli tetikleyiciler olarak öne çıkacağını dile getirmektedir.

2. Meskûn Mahal Muharebesinin Boyutları

Günümüzde meskûn mahal muharebesini zorlaştıran en temel nedenler arasında kentsel alandaki nüfus yoğunluğu, kentsel alanın fiziki yapısı ve savaş teknolojilerinin ulaştığı aşama bulunmaktadır. Her savaşın ve muharebenin kendine has bir mekânsal boyutu ve dinamikleri bulunmaktadır. Bu boyutların anlaşılması ise muharebe/savaş alanında taktik aşamadan stratejik aşamaya kadar önemlidir. Hem mekânın hem de düşmanın iyi bir şekilde analiz edilmesi, harbin kazanılması noktasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır.

Çatışmanın gerçekleştirildiği mekânın kullanılan silah ve teçhizata, angajman kurallarına ve lojistik ihtiyaçlara yönelik önemli tesirleri söz konusudur. Meskûn mahalde gerçekleşmekte olan bir muharebede/savaşta harcanan mühimmat miktarı ve türü, askerî araçların yakıt tüketimi, kullanılan elektro-optik cihazların performansı ve personelin sarf ettiği efora bağlı olarak ihtiyaç duyduğu günlük kalori ihtiyacı açık arazide gerçekleşen muharebelere/savaşlara göre oldukça farklıdır.

Ayrıca belirtilmesi gereken bir unsur daha bulunmaktadır. Eskiden açık arazide gerçekleşen muharebelerde "sivil hassasiyeti" gibi bir şeyin bulunması söz konusu değildi. Meskûn mahalde gerçekleşen muharebelerde ise sivil unsurları göz ardı ederek yapılacak operasyonlar taktik aşamada başarıya ulaşsa bile stratejik açıdan başarıyı yakalamak mümkün olmayabilir. Bahsi geçen bu sebepler nedeniyle meskûn mahal muharebesinin boyutlarının anlaşılması önemlidir.

2.1 Askerî Boyut

Meskûn mahal muharebesinin en önemli boyutu onun askerî doğasını anlamaktır. Askerî boyutunun diğer alanlarda gerçekleşen muharebeler ile benzer olmadığını önemle vurgulamak gerekir. Günümüzde meskûn mahallerde gerçekleşen çatışmaların sayısı artarken, milattan önce 6. yüzyılda Çinli General Sun-Tzu'nun *Savaş Sanatı* adlı kitabında belirttiği "kentlere saldırmak bir komutan için yapılacak en büyük hatadır" şeklindeki ifade, günümüz koşulları itibarıyla artan kentleşme oranı dikkate alındığında anlamını yitirmektedir. Bu yüzden de meskûn mahalde gerçekleşebilecek bir muharebe öncesinde, muharebe alanının diğer muharebe alanlarından nasıl farklılaştığını anlamak önemlidir.

Tablo 1'de gösterilen değerlere bakıldığında muharip olmayan unsurların ve fiziksel altyapı imkânlarının yanı sıra; çok boyutlu bir savaş alanının da kentsel alanda bulunduğu görülmektedir. Meskûn mahallin sahip olduğu kentsel mimarinin savaşan unsurlara avantajlar ve dezavantajlar sağladığı belirtilmektedir. Yüksek binaların varlığı, daralan sokaklar, metro hatlarının yanı sıra su ve kanalizasyon tünelleri savaş ortamı açısından çeşitlilik yaratmaktadır.

Tablo 1: Kentsel ve diğer arazi türleri arasındaki bazı farklılıklar[10]

	Kent	Çöl	Orman	Dağ
Muharip olmayan unsurların sayısı	Çok	Az	Az	Az
Faydalı altyapıların miktarı	Çok	Az	Az	Az
Çok boyutlu savaş alanının varlığı	Var	Yok	Biraz	Var
Kısıtlayıcı angajman kuralları	Var	Yok	Yok	Yok
Keşif, gözlem ve angajman mesafesi	Kısa	Uzun	Kısa	Orta
Yaklaşma istikameti	Çok	Çok	Az	Az
Hareket serbestliği ve manevra imkânı	Düşük	Yüksek	Düşük	Orta
İletişimin işlevselliği	Kısıtlanmış	Normal	Normal	Kısıtlanmış
Lojistik ihtiyaçlar	Fazla	Fazla	Orta	Orta

Angajman kurallarının kentsel alanda sınırlı olmasının nedeni yoğun sivil nüfus ve sivil nüfusun ihtiyacını karşılamaya yönelik alt-yapı imkânlarının bulunmasıdır. Kentsel alanda var olan bina yoğunluğu keşif ve gözlem imkânlarıyla çatışma mesafesini olumsuz etkilerken, iletişim imkânlarını sınırlandırmaktadır. Bina yoğunluğunun da haberleşme üzerinde olumsuz etkisi bulunurken, kentsel alanın mimarisine bağlı olarak da sokakların darlığı ya da genişliği manevra kabiliyetini etkilemektedir.

Kentsel alanda meydana gelen çatışmalar, özellikle kentsel alana müdahale eden taraf için sürekli bir tedarik hattının oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü hem personel hem de personelin kullandığı silahlar ve araçlar, çatışmanın kısa mesafede gerçekleşmesi nedeniyle, daha fazla mühimmata, daha fazla yiyeceğe ve daha fazla yakıta ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır.

Meskûn mahal muharebesi, gerçekleştiği koşullar itibarıyla dikkate alındığında, literatürde –ki burada kastedilen ABD merkezli savaş literatürü– son birkaç yıldır yoğun bir şekilde tartışılan asimetrik savaş, ağ merkezli harekât ve müştereklik gibi kavramlarla açıklanmaya ihtiyaç duyulan bir muharebe türü olarak karşımıza çıkmaktadır.[11] Meskûn mahal muharebesi asimetriktir, çünkü savunmada olan taraf kentsel alanı kendi lehine bir güce çevirebilmektedir. Meskûn mahal muharebesi ağ merkezli savaş kapsamında da değerlendirilebilir, çünkü taktik ve operatif birimler arasındaki veri akışı özellikle sahada ilerleyen unsurlar açısından oldukça hayatidir. Müştereklik unsuru ise hem ağ merkezli bir savaş olması itibarıyla hem de meskûn mahallin coğrafi konumuna göre değişebilir (Burada kentsel alanın deniz kıyısında yer alması durumunda kara+hava konseptinin dışında ayrıca deniz kuvvetleri unsurlarının da sürece dâhil olması söz konusu olabilmektedir).

> “Kentsel alanda meydana gelen çatışmalar, özellikle kentsel alana müdahale eden taraf için sürekli bir tedarik hattının oluşturulmasını gerekli kılmaktadır.”

2.1.1. Kuvvet Çarpanı Olarak Zırhlılar

Mekanize ve zırhlı birliklerinin meskûn mahaldeki piyade mangalarına sağlamış oldukları destek asla göz ardı edilemez. Ancak meskûn mahaldeki bina yoğunluğu ve daralan sokaklar nedeniyle bu unsurların birtakım engellerle karşılaşmaları söz konusu olabilmektedir. Muharebenin gerçekleştiği meskûn mahaldeki binaların yüksekliğinin ve yapısının yanı sıra; binalara konuşlanarak mekanize ve zırhlı birliklere yönelik pusu kuran tanksavar veya roketatar kullanan düşman grupları da mücadele edilmesini zorlaştırabilmektedir. Geleneksel bir savaş ortamında, tankın piyadeye yönelik bir koruma kalkanı söz konusuyken, meskûn mahaldeki muharebe ortamında ise ortak dengeye gelerek gerek piyadenin gerekse tankın birbirileri açısından önemli bir tamamlayıcı unsur teşkil ettikleri savunulmaktadır. Meskûn mahallerde yapılacak muhtemel devriyelerde ya da operasyonlarda ortaya çıkan piyadelerin korunması ihtiyacı, ancak zırhlıların onlarla müşterek şekilde hareket etmesiyle mümkün olabilir. Çünkü meskûn mahallerde zırhlıların kullanımı piyade kayıplarını önlemektedir ve piyadelerin daha rahat hareket etmesini sağlamaktadır.[12] Günümüz savaşlarında piyade birliklerinin gerek lojistik gerekse muharebe gücü açısından zırhlı araçlarla desteklenmesi, yakın gelecekte, geçmiş yıllarda gerçekleşen muharebelere göre daha çok öne çıkacaktır. Her ne kadar meskûn mahallerde tankın kullanılmasını oldukça riskli gören yaklaşımlar mevcut olsa da, önemli olan muharebe sahasında kullanılacak araçların teknik kapasitesi ve başvurulacak taktik planlardır. Meskûn mahal muharebelerinde tankın açık hedef haline gelmesi ve milyonlarca dolarlık bu ölümcül makinaların karaborsa silah marketlerinde birkaç bin dolar bile etmeyen RPG-7 roketleri karşısında etkisiz kalması, muharebe sahasındaki güç asimetrisini görmek açısından kayda değerdir.[13]

Tankın kapasitesinin meskûn mahalde atış konusunda sınırlı olduğunu da unutmamak gerekir. Öyle ki tanklar yüksek binaların olduğu alanlara girdiklerinde tankların namluları, teknik kısıtlamalar sebebiyle her yöne etkili bir şekilde ateş desteği sağlayamamaktadır.[14] Tank namlusunun yükselme kapasitesinin yukarıdan gelecek tehditlere karşı etkisiz kalmasının en iyi örnekleri, 1973'te İsrail'in Süveyş şehrinde ve Rus ordusunun 1995'te Grozni'de yaşadığı tecrübelerde görülebilir.[15]

Zırhlılar her ne kadar meskûn mahal muharebelerinden kaçınıyor olsa da artan nüfus ve kentleşme, gelecekte bu kaçınmayı anlamsızlaştırmaktadır.[16] Yakın geçmişte pek çok örneğini görebileceğimiz meskûn mahal muharebeleri zırhlı birlikleri her ne kadar tedirgin ediyorsa da savunma şirketleri arasında bu konu üzerine kıyasıya bir mücadele yaşanmaktadır. Özellikle son yıllarda reaktif zırhların üretimini ve tanklara yönelik roket/füze saldırılarına karşı geliştirilen sistemlerin öne çıkmasını, zırhlıları nasıl daha fazla korunaklı kılabiliriz sorusuna verilen bir cevap olarak düşünebiliriz.[17] Çünkü muhtemel bir meskûn mahal muharebesinde her yönden açık bir hedef haline geliyor olması tankların muhtemel saldırılara karşı daha fazla korunaklı olmasını gerektirmektedir. Rusların 1990'ların ortasında Çeçenistan'da giriştiği savaşta Grozni'ye yaptıkları müdahalede 120 adet tank ve zırhlı araçtan 105'ini kaybettiğini unutmamak gerekir.[18] Ayrıca tankların kısa mesafeden gerçekleştirilecek saldırılara karşı korunması önem kazanmaktadır ki, bu da ancak tankın sahip olduğu teknolojik üstünlüklerle sağlanabilir.[19]

2.1.2 Yakın Hava Desteği

Yakın hava desteği hem piyadenin hem de mekanize ve zırhlı birliklerin ilerleyişini kolaylaştırmak için farklı türde hava platformları (helikopterler, turboprop veya turbofan motorlu uçaklar) tarafından kara hedeflerinin yok edilmesini sağlayan ateş desteği olarak tanımlanabilir. İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte muharebe sahasına giren yakın hava desteği kavramı, savaş boyunca Hitler'in Yıldırım Harbi (Blitzkrieg) taktiğinde düşman hattına doğru hızla ilerleyen Alman zırhlı kuvvetleri aynı zamanda yakın hava desteğine de sahipti.[20] Bu yüzden yakın hava desteği konseptinin merkezinde sahadaki zırhlı ve piyade birliklerinin desteklenmesi bulunmaktadır. Yakın hava desteği konsepti Kore

Resim 1: Tankların ve zırhlı araçların meskûn mahallerdeki atış mesafelerine göre konumlanışı (Kaynak: FM 3-21.94)

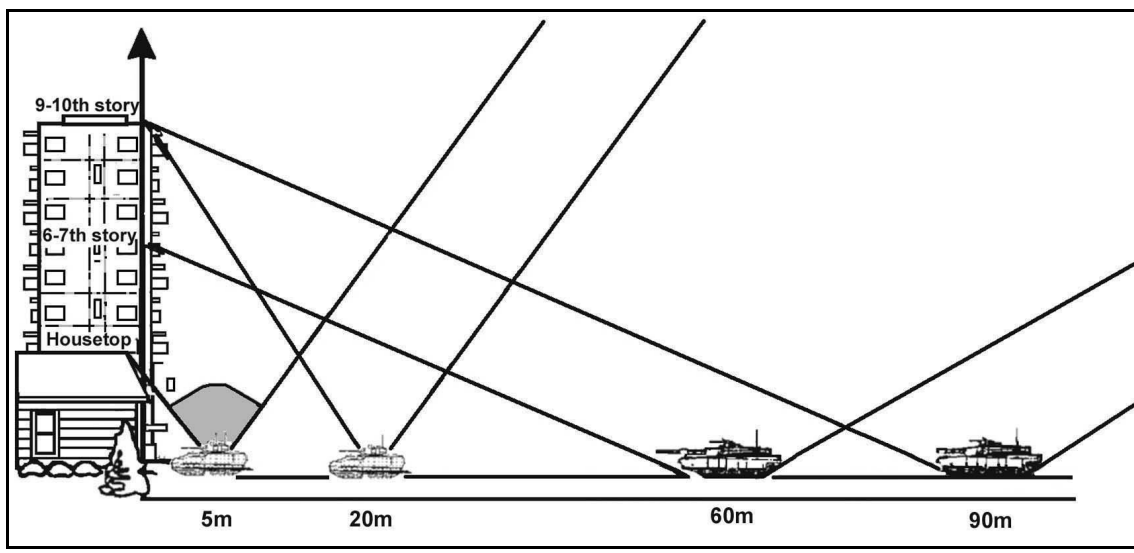

ve Vietnam'da yaşanan savaşlarla birlikte daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır.

Yakın hava desteğini sağlayan çeşitli hava araçları bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nda farklı tipteki uçaklar temel görevlerinin dışında yakın hava desteği amacıyla da kullanılmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın başlaması ve zırhlıların öne çıkmasıyla birlikte muharebe sahasında ABD ordusu için üretilen ve yalnızca ABD ordusunda görev yapmış olan A-10 Thunderbolt uçağı, tanksavar maksatlı olarak yakın hava desteği amacıyla üretilen tek uçak olarak tarihe geçmiştir. Üretilen bu uçağın, Soğuk Savaş döneminde Sovyet zırhlılarına karşı Avrupa düzlüklerinde yaşanacak muhtemel bir muharebede Atlantik Cephesinin kara unsurlarına destek sağlamak amacıyla kullanılması planlanmıştır.

Günümüzde güdümlü silah teknolojilerinde yaşanan ilerleme ve bu tür silahların savaş alanında sadece ordular tarafından değil, aynı zamanda devlet-dışı silahlı aktörler tarafından da yaygın bir şekilde kullanılır hale gelmesi turboprop ya da turbofan uçakları helikopterlere göre daha tercih edilebilir kılmaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri envanterinde henüz spesifik olarak yakın hava desteği amacıyla hizmet veren bir hava platformu bulunmamaktadır. Bu noktada saldırı helikopteri olarak ABD üretimi AH-1S Cobra, AH-1W Super Cobra helikopterleri ile T129 ATAK helikopterleri bulunmaktadır. Ancak halihazırda TAI tarafından üretim aşamasında olan ve test uçuşları başarıyla gerçekleştirilen turboprop motorlu Hürkuş uçağının silahlandırılmış versiyonu olan Hürkuş-C'nin envantere girmesiyle birlikte Türk Hava Kuvvetleri yakın hava desteği konusunda çok daha az maliyetle daha fazla performans alacağı bir araca kavuşacaktır.

Günümüzde insansız hava araçlarının (İHA) savaş alanında artan kullanımıyla birlikte yakın hava desteği görevlerinde de yer aldığını ancak bunların spesifik olarak bu misyonlar için tasarlanmadığını belirtmek gerekiyor. Yakın hava desteğine göre dizayn edilmiş İHA'ların ise Think-Tech tarafından yayınlanan çalışmada

Resim 2: Meskun mahalde operasyona yönelik güçlendirilmiş 8x8 Stryker zırhlı personel aracı eşliğinde ilerleyen ABD askerleri. Musul/Irak

2020'li yılların ortasından itibaren yaygınlaşacağı belirtilmektedir.[21]

Hâlihazırda dünya nüfusunun %50'den fazlasının yaşadığı kentsel alanda askerî operasyon yürütmenin çeşitli zorlukları bulunmaktadır. Bunlardan ilki kara güçlerinin, hava desteğinden yoksun olmasıdır. Çünkü kırsal alanda hava desteğine açık bir şekilde sahip olan mekanize ve zırhlı kuvvetler, kentsel alana girdikleri vakit dost ve düşman unsurlar arasındaki mesafenin kısalması nedeniyle bu desteği yeterli şekilde elde edememektedir. Ayrıca meskûn mahalde hedef tespit, teşhis ve takibinin zorlaşması ile düşmanın çok hızlı olarak konum değiştirmesi de yakın hava desteğini sınırlandırmaktadır.

Diğer bir önemli husus ise meskûn mahaldeki sivil unsurlar ile düşman unsurların iç içe geçmiş olmasıdır. Bu husus, muharebe sahasında hedef alınan yerin içerisinde sivil unsurun olup olmadığını bilmeyi gerektirmekle birlikte, zaman zaman sivil hayatın parçası olan binaların da düşman unsurlar tarafından üs olarak kullanılması, içerisinde sivil unsurların bulunabileceği endişesine sebep olarak söz konusu binanın hedef alınmasını zorlaşabilmektedir.

2.1.3. Silah ve Teçhizat

Günümüz çatışmalarının özellikle Batı dünyası ile terör grupları arasında yaşandığını dikkate alırsak, terör örgütlerinin en çok kullandığı silah olarak karşımıza AK-47 Kalaşnikof çıkmaktadır. Değişen çatışma ortamı ve gelişen savaş endüstrisi nedeniyle gelecekteki çatışmalarda başvurulan silahların da değişmesi muhtemel gözükmektedir.

Mevcut çatışmalarda ister kara ister hava merkezli olsun, elektro-optik araçların kullanılması hedeflerin tespit ve yüksek isabetle vurulmasına imkân tanırken, meskûn mahallere taşınan çatışma ortamıyla birlikte bu üstünlüğün ortadan kalkması veya azalması söz konusudur. Çünkü devlet-dışı silahlı aktörler her türlü çatışma alanından ve gelişen teknolojiden hızlı bir şekilde yararlanmaktadır. Mesela bugün askerî amaçlarla üretilmiş olan İHA'ların, sivil alanda da amatör-hobi modelleri üretilmiş ve satışa çıkarılmıştır. Basit bir İHA modelinin yazılım ve silah alanında yetkin bir teröristin eline geçmesiyle birlikte üzerine silah monte edilerek kentsel alanda asimetrik bir silah olarak kullanılması ve yeri tespit edilemeyecek ama hedefe yüksek isabetle yaklaşma kabiliyeti olan bir tehdit olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.[22] Bunun yanı sıra termal görüntüleme sistemlerinin de bu tür devlet-dışı silahlı aktörler tarafından kolay erişilebilir hale gelmesi, meskûn mahalde operasyon gerçekleştirecek birliklerin işini zorlaştırmaktadır.

Savaşın/muharebelerin meskûn mahallere taşınması savaş konusunda ülkelerin yegâne kurumu olan orduları, meskûn mahal muharebesinin getirdiği koşullara yönelik askerî taktikler geliştirmeye ve kullanmış olduğu araç ve silahları da meskûn mahaldeki çatışma koşullarını dikkate alarak yenilemeye sevk etmektedir.

Meskûn mahalde ortaya çıkan sorunlar, askerî açıdan, kırsal alanda ve cepheler üzerinden gerçekleşen savaşlarda bulunmadığı için, son zamanlarda sıkça görülmeye başlanan meskûn mahaldeki çatışmalara orduların adapte olması da kolay gözükmemektedir. Muhtemel bir meskûn mahal muharebesine göre mekanize ve zırhlı birliklerin taktik geliştirmesi ve piyade mangalarının eğitilmesi kolay bir süreç olarak görülmemelidir.

2.1.4. Muhabere İmkânları

Daha çok kırsal alandaki savaşlara göre tasarlanmış teçhizat ve konseptlerin, meskûn mahallerde birtakım sorunlarla karşılaştığı görülmektedir. Nitekim meskûn mahal muharebesi, günümüz elektro-optik teknolojisinin yeterli düzeyde performans göstermesini engellemekte ve son yıllarda öne çıkan ağ merkezli savaş (network centric warfare) konseptini de işlevsiz hale getirebilmektedir.

Meskûn mahallerdeki mevcut sinyal ve bina yoğunluğu, iletişim konusunda zayıflık yaratmaktadır. Uydu ve iletişim desteği, meskûn mahaldeki fiziksel dokudan (binalar) ve yoğun

iletişim akışından kaynaklanan nedenlerle zayıflayabilmektedir. Bilhassa modern kentlerdeki yüksek binaların özellikle FM ve UHF radyo dalgaları üzerinde olumsuz etki yaptığı belirtilmektedir.[23]

2.1.5. İstihbarat

Bilginin her geçen gün hayatımızda daha fazla yer tuttuğu bir dönemde, muharebe sahasının bilgiden bağımsız olduğu düşünülemez. Bu yüzden istihbaratın muharebe sahasında yüzyıllardır oynamakta olduğu önemli rol, günümüz şartlarında kat be kat artmış durumdadır. Bilhassa meskûn mahal muharebesi gibi çok bileşenli ve karmaşık muharebe sahasında, anlık ve doğru istihbarata sahip olmak taktik seviyeden stratejik seviyeye kadar bütün muharebe sahasında etkileyici bir rol üstlenmektedir. Bilhassa daha küçük birimlerin meskûn mahallerde görev yapması ve her birinin kendi inisiyatifiyle ama anlık bilgi akışıyla operasyon icra etmesi, önem kazanmaktadır. Bunun için muharebe sahasında anlık ve kesintisiz bir komuta-kontrol altyapısına sahip olmak önem kazanmaktadır.

> “Meskûn mahal muharebesi gibi çok bileşenli ve karmaşık muharebe sahasında, anlık ve doğru istihbarata sahip olmak taktik seviyeden stratejik seviyeye kadar bütün muharebe sahasında etkileyici bir rol üstlenmektedir.”

Meskûn mahalde gerçekleştirilen operasyonlarda yukarıda daha önce belirtilenler dikkate alındığında, muharebe sahasının sahip olduğu demografik ve fiziki koşulların istihbarat araçlarını etkilediğini belirtmek gerekiyor. Her halükârda sahada insan merkezli istihbarat yeteneği gerekli olmakla birlikte sahadaki fiziki koşullara bağlı olarak anlık istihbarat açısından farklı birtakım istihbarat araçlarının kullanımı oldukça önemlidir.

Yerel nüfustan sağlanacak olan istihbarat, operasyon esnasında olduğu kadar, operasyon sonrası dönemde de hayati bir rol oynamaktadır. Çünkü günümüz koşullarında askerî operasyonlar sadece düşman kuvvetlerin etkisiz hale getirilmesiyle sona ermemektedir. Muharebenin cereyan ettiği kentin yeniden yapılandırılması gerek kısa vadede gerekse uzun vadede yerel nüfusun desteğinin kazanılması açısından oldukça değerlidir. Kentsel nüfusun anlaşılmasının önemi ise aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı önemlidir: [24]

i. Kentsel nüfus çeşitli gruplardan ve alt-gruplardan oluşmaktadır. Her grubun kendi ihtiyaçları, çıkarları, niyetleri ve yetenekleri bulunmaktadır. Gruplar arasındaki mevcut ilişkiler operasyonel bağlamda kritik rol oynayabilir.

ii. Kültürel farklılıklar anlaşılmadığı ve kavranmadığı taktirde, dost kuvvetler ve yerel nüfus arasında zorluklar yaratabilir.

iii. Günlük rutin faaliyetlerini gerçekleştiren insanlar farkında olmadan dostane amaçların gerçekleşmesini engelleyebilir.

iv. Mukim nüfusun yaşamsal ihtiyaçları göz ardı edilemez.

v. Kentsel nüfusun barındığı gruplar ve alt-gruplar dost kuvvetler açısından muhtemel tehditler olarak tanımlanan ve değerlendirilen sayısını artırmaktadır. Ancak bu nüfus dost kuvvetlere yardım etmek potansiyeli olan grupların sayısını da artırmaktadır.

vi. Muharip olmayan unsurların varlığı taktiksel eylemleri stratejik eyleme yükseltebilir.

Muharebe sahasındaki istihbarat ihtiyacını anlık olarak karşılayan en önemli araç ise –muharebe sahasının popüler ve vazgeçilmez silahı haline gelen– insansız hava araçlarıdır (İHA). İHA’ların gerek taktik düzeydeki gerekse operatif düzeydeki hedeflere ulaşılması açısından etkili olduğu söylenebilir. Çünkü İHA’ların sahip olduğu keşif ve gözetleme kapasitesi, operasyonun başarıya ulaşması açısından önemli

bir kuvvet çarpanı olarak kabul edilmektedir.[25] Ayrıca devlet-dışı silahlı aktörlerin artan teknolojik kapasite ve imkânlarının İHA'lar açısından tehdit yarattığı unutulmamalıdır. Özellikle dikey mimarinin ağırlıklı olduğu kentlerde gerçekleştirilecek operasyonlarda İHA'ların birtakım fiziksel koşullar –mesela sahada yakılan bir lastik– nedeniyle istenilen şekilde görüntü elde etmesi engellenebilmektedir.

Uydu destekli istihbarat faaliyetleri meskûn mahal operasyonlarında azalabilmektedir. Meskûn mahaldeki fiziksel tahribat (enkaz, yıkıntı) ve mevcut alt ve üst-yapının (tüneller, hendekler ve bitişik binalar arasındaki delikler) sağlamış olduğu avantajlar kullanılarak meskûn mahalde konuşlanan düşman unsurları görüntü istihbaratından kaçınabilmektedir.

2.2. Fiziksel Boyut

Fiziksel açıdan meskûn mahalde operasyon şartlarını zorlaştıran pek çok faktör bulunmaktadır. Operasyonun gerçekleştirildiği mekânın demografik yapısı ve nüfus yoğunluğu bu faktörlerin başında gelmektedir. Ardından da mekânın fiziksel yapısının önem kazandığı belirtilebilir. Çünkü meskûn mahallerde nasıl bir mimarinin bulunduğu muharebe sahası açısından oldukça önemli bir bileşendir.

Eğer gecekonduların ağırlıklı olduğu bir yerde ilerleniyorsa ateş destek vasıtalarının dost ateşi sonucunda zayiatlar meydana gelebilir. Bunun dışında eğer muharebe sahası 3-5 katlı geniş bir alana yayılmış yoğun nüfustan oluşuyorsa ve pek çok Ortadoğu ülkesinde sıkça rastlanan antenlerin çatılarda ya da balkonlarda bulunduğu bir durum söz konusu ise şehirdeki iletişim ağının muhabere yeteneklerini etkilemesi söz konusu olabilmektedir.

Hassas güdümlü bombaların da operasyonun icra edildiği meskûn mahaldeki fiziki dokunun etkisiyle istenilen hedefe ulaşması kısmen zorlaşmaktadır. Çünkü meskûn mahaldeki binalardan ya da meskûn mahallerdeki hava akımlarından kaynaklanan sebepler fırlatılmış olan bir bombanın ya da füzenin menziline ulaşmasını engelleyebilmektedir.[26] Bu noktada kullanılan güdümlü silahın CEP (hedeften sapma) oranının düşük olması önem kazanmaktadır. Ancak sorun sadece bununla da sınırlı değildir. Kullanılan güdümlü silahın taşıdığı harp başlığının hedefe uygun olmaması da etrafına ikincil zarar (collateral damage) vermesine sebep olabilir.

Yüksek binalar arasında kalan daha alçak binalar yerdeki hedefler için, özellikle de konvoylar için tehdit yaratmaktadır. Ancak bu süreçte kendileri çok daha korunaklı durumdadır. Meskûn mahallerdeki her çatı ya da her binayı kontrol etmek mümkün olmamaktadır. Bu yüzden ABD Hava Kuvvetleri tarafından kullanılan *Gorgon Stare* gibi geniş alan gözetleme (wide area surveillance) teknolojileri önem kazanmaktadır. Çünkü bu sistemle İHA üzerindeki farklı kameralar kullanılarak geniş bir alanda yüksek çözünürlüklü görüntü elde edilmektedir.

Meskûn mahal muharebesi meydana geldiği mekân itibarıyla az önce yukarında bahsedilen çok alanlı bir muharebe olmasının yanı sıra çok boyutlu bir muharebe olma özelliği de taşımaktadır. Çünkü kentin dikey ve yatay açıdan sahip olduğu uzantılar muharebe sahasını şekillendirmede önemli bir etkiye sahiptir.[27] Meskûn mahalde savunma pozisyonunda olan taraf kentsel mimariyi istediği gibi şekillendirme ve kullanma inisiyatifini elinde taşıdığı için avantajlı taraf olarak öne çıkmaktadır.[28]

Meskûn mahal muharebesinde savunmada olan tarafın kentin sadece fiziki üst-yapısını değil, aynı zamanda metro gibi yer altı ulaşım tünellerini kullandığı görülmektedir. Bunun dışında İsrail, Hizbullah'ın tünel taktiğine sıkça başvurması nedeniyle 2002 yılında tünel birimi kurmuştur.[29] Bunların ötesinde bitişik binalar arası geçişler de meskûn mahallerdeki muharebe sahasında sıkça karşılaşılan manzaralardandır.

Maninger, yüksek binaların bulunduğu kentlerde ortaya çıkacak muhtemel çatışma durumunda, bu binaların terörist hücrelerine, organize suç örgütlerine ve uyuşturucu kartellerine âdeta kale gibi avantaj sağlayacağını savunmaktadır.[30] Böyle bir durumda ise polis ve diğer asayiş güçlerinin gerek eğitim gerek teçhizat açısından meskûn mahaldeki çatışma ortamı

karşısında yetersiz kalması, silahlı kuvvetlerin sahaya inmesine neden olmaktadır. Bu noktada Türkiye'deki Hendek Operasyonları önemli bir istisna olarak gösterilebilir. Çünkü Polis Özel Harekat birimlerinin meskûn mahallere yönelik eğitimi daha fazla olduğu için gerek TSK gerek Jandarma unsurlarıyla müşterek operasyonları söz konusu olmuştur.

2.3. İnsani Boyut

Kentleşme oranlarının ve dünya nüfusunun artarak devam etmesi, kentsel alanı insanlık için vazgeçilmez bir yer haline getirmektedir. Bugün insanlığın bekasını etkileyen pek çok şeyin kentsel alanda ve çevresinde yer alıyor olması, kentsel alana yönelik tehditlerin de aynı zamanda insanlığa yönelik tehditler olarak karşımıza çıktığını göstermektedir. Bu nedenle, günümüzde, sadece devlet merkezli değil, insan merkezli bir güvenlik anlayışına da ihtiyaç bulunduğunun altını çizmek gerekiyor.

Meskûn mahalde meydana gelecek herhangi bir silahlı çatışma veya savaşta dikkat edilmesi gereken öncelikli şey bölgede yaşayan sivil unsurlardır. Nüfus açısından yoğun sivil yerleşim alanlarının bulunduğu yerlerde operasyonu gerçekleştiren ülke için öncelik, mümkünse, sivil unsurların operasyon sahasından güvenli bir şekilde tahliye edilmesidir. Eğer tahliye işlemi zor ise sivil unsurların yaşadıkları alanın güvenlik altına alınarak günlük ihtiyaçlarının tedarik edilmesi gerekmektedir. Bu unsurların tahliye edilmeleri veya operasyon bölgesinde yaşamlarını devam ettirmeleri durumunda askerî unsurlara resmî ve sivil yardım kuruluşlarının destek vermesi askerî güçler üzerindeki yükü azaltacaktır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde devlet merkezli güvenlik anlayışına meydan okuma şeklinde ortaya çıkan insan merkezli güvenlik anlayışının, bireyi merkeze alan yedi önemli unsuru bulunmaktadır. Bu unsurlar sırasıyla; iktisadi güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, birey güvenliği, toplum güvenliği ve siyasal güvenlik olarak ifade edilmektedir.[31] İnsan merkezli güvenlik anlayışının bu yedi unsurundan bazıları aynı zamanda iyi bir eğitime, sağlık sistemine ve kuvvetli toplumsal ilişkilere dayanan beşerî ve sosyal sermayeyle de yakın ilişki içerisindedir. İnsanoğlunun hayatını sürdürebilmesi açısından hem güvenli barınak sağlayan yaşam alanlarının hem de beslenmesini sürdürebilmesi açısından su kaynaklarına ve gıdaya erişiminin devamlılık arz etmesi önemlidir. Bunların yanında yaşadığı meskûn mahallin fiziksel ve çevresel güvenliğinin sağlanmış olması, diğer bir boyutu teşkil etmektedir. Bu yüzden, meskûn mahallerde yabancı bir devlet müdahalesiyle ya da silahlı devlet-dışı aktörler tarafından gerçekleştirilecek muhtemel saldırılarda, insanlığın en temel değerlerinin risk altına girmesi kaçınılmazdır.

Meskûn mahallin büyüklüğüne göre değişen nüfus yoğunluğu ise sivillere yönelik hassasiyeti daha da artırabilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nda Filipinler'in başkenti Manila'daki operasyonlarda Amerikalı General Douglas MacArthur, komutasındaki birimlere kentin fiziki yapısına ve kentteki insan varlığına yönelik zararı engellemek için topçu atışında bulunmaması talimatını vermiş ve kentin güvenliğini sokak sokak, bina bina kontrolü sağlamak için piyade sınıfını etkin bir şekilde kullanmıştır.[32]

Meskûn mahallerdeki mevcut fiziki alt ve üst-yapıya göre gerçekleştirilecek bir tasnifleme muharebe sahasında görev alacak birlikler açısından kolaylık sağlayacaktır. Çünkü büyük ve modern bir altyapıya sahip bir kentsel alanda genellikle kamu binaları ve sivil yerleşim alanları bulunurken, sanayi tesisleri daha çok şehrin dışında kalabilmekte ve aradaki mesafe artabilmektedir. Ancak daha küçük ölçekli bir şehirde ve çarpık kentleşmenin olduğu bir yerde farklı türdeki binaların ve tesislerin dağılımı gelişigüzel olabilmektedir. Bu da müdahale edecek tarafın kuvvet konuşlanmasını ve sahadaki ilerleyişini etkileyebilecek bir unsur olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Meskûn mahal muharebelerinde savunan taraf, sivil kaybını artırmak için hem yerel halkı kendisine geri çekilme sürecinde kalkan yapmakta hem de bizatihi sivillerin arasına sakla-

narak ya da mühimmat depolarını sivil evlere dağıtarak hem gizlenmeyi hem de muhtemel sivil kayıpları üzerinden propaganda yapmayı amaçlamaktadır.[33] Gerek PKK gerekse IŞİD terör örgütleri kentlerden kaçarken kendilerini korumak pahasına sivilleri canlı kalkan haline getirmiştir.

Silahlı kuvvetlerin dost-düşman merkezli eğitim alması ve sivillerin çok yoğun olarak yaşadığı bu alanlarda savaşabilecek eğitimden ve muharebe kültüründen yoksun olması, beraberinde sivil kayıpları artırabilecek bir husustur. Diğer alanlarda olduğu üzere, kentsel alanda savaşı yürütebilmek için kentin, kentsel alanda yaşayan toplumun ve riskin ne olduğunu bilen askerî liderlere ihtiyaç vardır. Komuta ettiği ordusunu meskûn mahaldeki harekât ortamında yönetemeyen ve ilerletemeyen bir liderin, asimetrik bir alan olarak tanımlanabilecek kentsel alandaki çatışma ortamında ağır kayıplar vermesi de kaçınılmazdır.

Meskûn mahaldeki büyük risklerden birisi de dost/düşman konusunda yaşanan belirsizlik ortamıdır.[34] Özellikle meskûn mahalde terörle mücadele operasyonu veya isyana karşı koyma (COIN) operasyonu icra etmek, güvenlik kuvvetleri açısından oldukça zorlayıcıdır. Meskûn mahal muharebeleri aynı zamanda ağır bir şekilde ilerleyen muharebe türü olarak karşımıza çıkmaktadır.[35] Meskûn mahallerdeki sivil nüfusun fazla oluşu, buradaki savaşların daha dikkatli bir şekilde gerçekleşmesini gerektirmektedir.[36] Aksi takdirde yaşanan kayıpların sayısı oldukça yüksek olabilmektedir.

Kentleşmenin gözle görülür şekilde artış göstermesi, legal faaliyetlerin yanı sıra illegal faaliyetlerin de kentsel ortama taşınmasına neden olmaktadır. Suç örgütleri, aşırı dinî veya etnik şiddet yanlısı farklı devlet-dışı silahlı aktörler, artık savaş alanını şekillendiren unsurlar olarak savaş alanında yer almaktadır.[37] Savaş alanının bu yeni aktörleri ise kırılgan ve başarısız olarak tanımlanan devletlerde faaliyetlerini kolaylıkla yürütebilmektedir.[38]

3. Türkiye'nin Yakın Havzasında Yaşanmış Olan Bazı Meskûn Mahal Muharebeleri

Savaşların meskûn mahallerde yaygınlaşmasıyla birlikte, meskûn mahal muharebeleri üç kıtanın tam ortasında yer alan Türkiye açısından da ayrı bir önem kazanmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin yakın havzasında pek çok çatışma ve savaş meydana gelmiştir. Bu savaşların bir kısmının meskûn mahallerde yaşanmış olması, bu tür muharebelerin anlaşılmasının önemini kat be kat artırmaktadır. Yakın havzamızda Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan meskûn mahal muharebelerini kısaca şöyle sıralamak mümkündür:

- Saraybosna Kuşatması (1992-1995)
- 1. Grozni Muharebesi (1994-1995)
- 2. Grozni Muharebesi (1999-2000)
- Bağdat'ın İşgali (2003)
- 1. Felluce Muharebesi (2004)
- 2. Felluce Muharebesi (2004)
- İsrail- Hizbullah Savaşı (2006)
- Nahr el-Bared Operasyonu (2007)
- Rus-Gürcü Savaşı (2008)
- Koruyucu Hat Operasyonu (2014)
- 2. Donestk Muharebesi (2014-2015)
- Musul Muharebesi (2016-2017)

Bahsi geçen bu operasyonlardan ve muharebelerden bir kısmı müdahale eden taraf açısından kendi sınırları içerisinde meydana gelmişken, bir kısmı da kendi sınırları ötesinde gerçekleşmiştir. Soğuk Savaş sonrası süreçte ortaya çıkan iç savaşların etkisiyle artan insani müdahale operasyonları ve doğal felaketler sonucunda ihtiyaç duyulan tahliye ve insani yardım operasyonlarının artış göstermesi ise savaşların meskûn mahallerde meydana gelmesiyle ilişkilidir.[39]

Ortadoğu coğrafyasında asimetrik karaktere sahip olan politik ve güvenlik ortamının Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından dikkate alınması

gerekmektedir. Çünkü kentsel nüfus artışı, radikalleşmeyi tetikleyici unsurlar olan çatışma ortamı ve eğitim seviyesi, işsizlik rakamları, kırılgan devletler ve terörizm endekslerinde Ortadoğu ülkelerinin mevcut sıralamaları göz önüne alındığında, Türkiye'nin yakın gelecekte bölge ülkelerinden kendisine yönelecek tehditlere müdahale etmesi kaçınılmaz hale gelebilir.

Her ne kadar Türk dış politikası 'yurtta sulh, cihanda sulh' ve 'komşularla sıfır sorun, maksimum ilişki' gibi doktrinler üzerine kurmuş olsa da, bölgenin kaotik yapıya sahip olması, müdahale etmemesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Günümüzde devletler kırılgan coğrafyalarda yumuşak gücünü kullanarak uzun vadede kendisine güvenlik tehdidi haline dönüşebilecek sorunları ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Ancak her coğrafyada bu tür yumuşak güç kullanımı mümkün olmasa da, kısa vadede ortaya çıkacak olan güvenlik sorunlarını uzun vadeli yaklaşımlarla engellemek mümkün gözükmemektedir.

Türkiye bugün yakın havzasından uzak havzasına uzanan alanda, önemli düzeyde ekonomik yardım yapan bir ülke konumunda bulunmaktadır. Yaptığı doğrudan yardımlarla ülkelerin gelişmesine katkıda bulunurken, dolaylı olarak bu ülkelerin radikalleşme, terör, şiddete varan aşırıcılık gibi sorunlarla karşı karşıya gelmesini engellemeye çalışmaktadır. Fakat sahip olduğu ekonomik kapasite göz önüne alındığında, yakın havzasındaki sorunların ortaya çıkmasını engellemesi tek başına mümkün değildir. Ayrıca yumuşak güç şeklinde kabul edilen yardımlar, her zaman güvenlik sorunlarını çözüme ulaştırmamaktadır. Bu yüzden, yumuşak güçle çözemediği sorunlarını sert güce başvurarak çözmesi gerektiği durumlar da ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada ise sert güç aracı olan silahlı kuvvetlerini devreye sokması gerektiğinde, ordusunun harbe hazırlık seviyesinin bilinen ve muhtemel tehditlere karşı yeterli olması önem arz etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin yakın havzasında yaşanan savaşlarda ve ça-

Tablo 2: Yıl Ortasındaki Kentsel Nüfus (Bin)[40]

Ülke	1990	2000	2010	2020	2030	2040	2050
B.A.E	1 428	2 428	7 096	9 198	10 915	12 619	14 058
Filistin	1 409	2 306	2 975	3 927	5 050	6 227	7 408
Irak	12 211	16 303	21 374	28 564	36 880	46 083	55 653
İran	31 749	42 211	52 590	63 739	72 544	79 231	84 358
İsrail	4 065	5 485	6 814	7 867	8 973	10 113	11 189
Katar	442	572	1 726	2 531	2 753	2 905	2 978
Kuveyt	2 018	1 870	2 940	3 951	4 764	5 538	6 268
Lübnan	2 247	2 782	3 785	4 312	4 634	4 810	4 874
Mısır	24 494	28 304	33 588	39 869	47 864	58 123	68 864
Suriye	6 093	8 504	11 989	15 364	19 109	22 818	26 245
Suudi Arabistan	12 411	16 085	22 375	27 202	30 603	33 376	35 839
Türkiye	31 966	40 900	51 012	60 797	68 842	74 977	79 189
Umman	1 197	1 569	2 107	3 599	4 076	4 248	4 380
Ürdün	2 461	3 805	5 323	6 855	8 103	9 272	10 283
Yemen	2 468	4 603	7 223	10 663	14 684	18 848	22 976

Tablo 3: Yıl Ortasındaki Yıllık Toplam Nüfus (Bin)[41]

ÜLKE	1990	2000	2010	2020	2030	2040	2050
B.A.E	1 806	3 026	8 442	10 602	12 330	14 064	15 479
Filistin	2 081	3 205	4 013	5 140	6 410	7 681	8 906
Irak	17 518	23 801	30 962	40 699	50 967	61 249	71 336
İran	56 362	65 911	74 462	84 149	91 336	96 772	100 598
İsrail	4 499	6 014	7 420	8 507	9 632	10 776	11 843
Katar	477	594	1 750	2 543	2 760	2 912	2 985
Kuveyt	2 060	1 906	2 992	4 015	4 833	5 610	6 342
Lübnan	2 703	3 235	4 341	4 877	5 172	5 304	5 316
Mısır	56 337	66 137	78 076	91 062	102 553	113 001	121 798
Suriye	12 452	16 371	21 533	25 736	29 934	33 662	36 706
Suudi Arabistan	16 206	20 145	27 258	32 341	35 634	38 193	40 388
Türkiye	53 995	63 174	72 138	80 309	86 825	91 778	94 606
Umman	1 810	2 193	2 803	4 514	4 920	5 007	5 065
Ürdün	3 358	4 767	6 455	8 087	9 355	10 528	11 510
Yemen	11 790	17 523	22 763	28 423	33 991	38 769	42 497

tışmalarda meskûn mahallerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Önce 1990'lı yıllar boyunca Balkanlarda yaşanan savaşlar, ardından da 2003 yılında Irak'ın işgali, 2006'da İsrail'in Lübnan'a müdahalesi ve son olarak da 2011'de başlayan Arap Baharı sürecinde Suriye, Irak, Libya ve Yemen'de ortaya çıkan çatışmaların bir kısmı meskûn mahallerde meydana gelmiştir. Bulunduğu coğrafya itibariyle ve uzun yıllardır etrafında gerçekleşen savaşlara rağmen, Türkiye'nin meskûn mahallerdeki tehdidine yönelik yatırım yapması gerekirken, bu hususa yeterince önem vermediği görülmektedir.

Ortadoğu ülkelerinin her yıl yayınlanan Kırılgan Devletler Endeksi'ndeki (Fragile State Index) ve Küresel Terörizm Endeksi'ndeki (Global Terrorism Index) sıralamaları Ortadoğu bölgesi açısından dikkate değer veriler sunmaktadır. Türkiye'nin doğrudan Suriye ve Irak ile komşu olması ve bu ülkelerin de endekslerdeki konumları, Türkiye açısından iç açıcı bir manzara sunmamaktadır. Hâlihazırda Suriye'de devam etmekte olan savaş hali ve Irak'taki devlet zayıflığını dikkate aldığımızda, yaşanmakta olan güvenlik sorunlarının üstesinden gelinmesi kısa vadede mümkün gözükmemekle birlikte, bu ülkelerden yayılan terör tehdidinin komşu ülkelere yayılması riskinin artma potansiyeli bulunmaktadır.

Tablo 2'de yer alan kentsel alandaki nüfus verilerine ve geleceğe yönelik tahminlere bakıldığında ise Ortadoğu coğrafyasında yer alan ülkelerin kentsel alandaki nüfusunun artış gösterdiği görülecektir. Hâlihazırda Ortadoğu'da devam eden sorunlar ekseninde Tablo 2'deki kentsel alandaki nüfusun yükselişini dikkate aldığımızda işsizlik, toplumsal tepkiler, terör ve devam eden savaşlar, Ortadoğu coğrafyasında

kentsel alanda yaşanacak çatışmaların da yakın gelecekte artacağının işaretçisi olabilir. Gerek çatışan taraflar açısından gerekse bu çatışmalara yönelik gerçekleştirilecek insani müdahale ya da üçüncü devletlerin bölgede yaşayan vatandaşlarını kurtarmak için yapacağı tahliye operasyonlarının, kentsel alanda gerçekleşmesi muhtemel gözükmektedir.

Tablo 3'te yer alan verilere bakıldığında, Ortadoğu ülkelerinin 10'ar yıllık periyotlardaki kentsel nüfus artışları, 1950'den bu yana süreklilik göstermektedir. Bu noktada da, Ortadoğu'da hâlihazırda devam eden çatışma verilerini ve savaşların karakterini baz aldığımızda, meskûn mahallin birincil çatışma alanı olacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca Ortadoğu'da konvansiyonel savaşların azalmasıyla birlikte, devletlere göre daha güçsüz durumda olan devlet-dışı aktörlerin meskûn mahallin kendilerine sağlayacağı asimetrik avantajları kullanmak için buraları seçeceği tahmin edilebilir.

Tablo 4'te yer alan ve *UN World Urbanization Prospects 2018*'den derlenen veriler dikkate alındığında Ortadoğu bölgesinin %66'sının kentsel alanlarda yaşadığı görülmektedir. Bu veri 2050 yılında dünya nüfusunun ulaşacağı düzeyin henüz 2020'li yıllara doğru Ortadoğu'nun ulaştığını göstermektedir. Tablo 2'deki bazı ülkelerin kentsel nüfus oranının yüksek oluşu ise hâlihazırda devam etmekte olan savaşlarla alakalıdır. Gerek Suriye gerekse Yemen gibi ülkelerde yaşanmakta olan savaşlar, ülke içindeki nüfusun yer değiştirmesine neden olduğu için, mobilize edilen nüfus başka kentsel alanlara yönelmiştir.

Tablo 4 : Ortadoğu'da Kentsel Nüfusun Durumu[42]

ÜLKE	Toplam Nüfus	Toplum Nüfus İçerisindeki Kentsel Nüfusun Ortanı	Kentleşme Oranı		
			2015-2020	2020-2025	2025-2030
B.A.E	9,541,615	86,52	0,32	0,27	0,23
Bahreyn	1,566,993	89,28	0,11	0,14	0,15
Filistin	5,052,776	76,16	0,36	0,38	0,39
Irak	39,339,753	70,47	0,28	0,34	0,40
İran	82,011,735	74,89	0,67	0,59	0,51
İsrail	8,452,841	92,41	0,09	0,10	0,10
Katar	2,694,849	99,13	0,06	0,04	0,02
Kuveyt	4,197,128	100	0	0	0
Lübnan	6,093,509	88,59	0,19	0,19	0,18
Mısır	99,375,741	42,70	0	0,31	0,60
Suriye	18,284,407	54,16	1,23	1,12	1,01
Suudi Arabistan	33,554,343	83,84	0,26	0,26	0,25
Türkiye	81,916,871	75,14	0,67	0,57	0,49
Umman	4,829,946	84,53	1,18	0,74	0,47
Ürdün	9,903,802	90,97	0,26	0,21	0,17
Yemen	28,915,284	36,64	1,72	1,63	1,51

4. Hendek Operasyonlarından Zeytin Dalı Harekâtına Meskûn Mahalde Türk Silahlı Kuvvetleri

Meskûn mahal muharebelerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, daralan sokaklar, yüksek binalar, binaların çatıları, şehrin fiziksel altyapı imkânları müdahale eden taraf için çatışma ortamını zorlaştırıcı noktalar şeklinde kabul edilmektedir. Manevra kabiliyeti diğer zırhlı araçlara göre daha düşük olan ana muharebe tanklarının daralan sokaklara girmesi mümkün olmadığı gibi, askerlerin tek başına çatışmaların meydana geldiği sokaklara adım atması mümkün olamamaktadır. Ancak şehir planı açısından ordulara engel oluşturan coğrafyalarda, Alman ordusunun sahip olduğu Wiesel 2 sınıfı araçlarla kentsel alanda piyadeye destek vermek kolaylaşmaktadır.[43]

Wiesel 2 veya benzeri araçlara sahip olmayan ülkelerde ise piyadeye meskûn mahaldeki operasyonlarda verilecek destekte daha hafif, boyutları ve manevra kabiliyeti açısından da tanklara göre daha hızlı olan zırhlı araçlar tercih edilmektedir. Nitekim Otokar tarafından geliştirilen TULPAR, savaş ortamının kentsel alana doğru kayacağından hareketle üretilmiş olan paletli zırhlı bir araçtır.[44] Fakat TULPAR henüz TSK'nın envanterine girmiş değildir. Türk güvenlik güçleri meskûn mahalde terörle mücadele operasyonu yürütmenin zorluğunu bilhassa Diyarbakır'ın Sur ilçesindeki dar sokaklarda bizatihi deneyimlemiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 2015 yılı içerisinde 4 motorlu piyade tugayını komando tugayına dönüştürme kararının ardından 2018'de de bazı mevcut askerî birliklerin komando tugayına dönüştürülme kararının alınmasını, geleceğin savaş ortamında terörle mücadele merkezli muharebelerin ağırlık kazanacağından hareketle alınmış bir karar şeklinde yorumlamak mümkündür. Temmuz 2015 sonrası süreçte komando tugaylarında görev yapmakta olan personele verilen "meskûn mahal muharebesi" eğitimlerinin artırılması[45] ve TSK'nın meskûn mahal harbine yönelik bir okul kurması, meskûn mahal muharebesi gerçeğini gündeminde üst sıralara taşıdığı şeklinde kabul edilebilir. Hendek Operasyonları olarak bilenen Temmuz 2015 sonrası süreçte sahada görev almış tank ve zırhlı araçların meskûn mahal ortamında görev yapmaya yönelik herhangi bir modifikasyonu bulunma-

Tablo 5: 22 Temmuz 2015 sonrasında Güneydoğu'da yürütülen meskûn mahal operasyon verileri[49]

Yer	Operasyon Tarihi	Öldürülen Terörist Sayısı	Kaldırılan Barikat Sayısı	Kapatılan Hendek Sayısı	İmha Edilen EYP Sayısı
Diyarbakır (Sur)	28.11.2015-09.03.2016	271	243	0	359
Şırnak (Merkez)	14.03.2016-03.06.2016	508	240	39	1845
Şırnak (Cizre)	14.12.2015-11.02.2016	600+	700	300	1000+
Şırnak (İdil)	18.02.2016-08.03.2016	114	175	56	398
Hakkâri (Yüksekova)	14.03.2016-20.04.2016	196	214	135	286
Şırnak (Silopi)	04.04.2016-22.04.2016	19	14	0	32
Mardin (Nusaybin)	14.03.2016-03.06.2016	496	508	52	1258
	Toplam	825+	2094	582	1974+

ması, büyük bir eksiklik olarak görülebilecekken, operasyon coğrafyasında zırhlı iş makinalarının ve istihkam araçlarının kullanılması ise önemli bir avantaj sağlamıştır.

4.1. PKK'nın Hendek Stratejisi ve Ayn el-Arab Etkisi

Türkiye açısından, 2012'de sahada başarıyla yürütülen terörle mücadele sürecinin ardından 2013 yılında barış umuduyla başlatılan çözüm süreci, PKK ve YDG-H terör örgütleri tarafından sabote edilmiştir. Çözüm sürecinin PKK ve YDG-H tarafından silah temin etme ve militan devşirme süreci için gereken zaman dilimi şeklinde kullanılması ve şehir savaşları için hazırlık yapılarak 22 Temmuz 2015'den itibaren harekete geçilmesi, Türkiye açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.[46]

Irak'ta ortaya çıkan ve Suriye topraklarında gelişen IŞİD terör örgütünün, Suriye'nin kuzeybatısında yer alan ve Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Ayn el-Arab adlı yerleşim yerini kuşatma altına almasıyla birlikte, bölgedeki Kürt jeopolitiğinde yeni bir kırılma meydana gelmiştir. Ayn el-Arab'ın IŞİD tarafından kuşatılması, bölgeye farklı coğrafyalardan askerlerin ve yabancı (terörist) savaşçıların gelerek destek vermesine neden olmuştur.

Kuşatma altındaki Kürtlere yapılan uluslararası düzeydeki doğrudan desteğin yanında, bölgedeki çatışma halini fırsat bilerek Türkiye'den Ayn el-Arab'a geçen ve YPG saflarında IŞİD'e karşı savaşan teröristlerin olduğu bilinmektedir.[47] Bu teröristler Ayn el-Arab'da kazanmış oldukları tecrübelerini Türkiye'deki ilçe merkezlerinde cereyan eden çatışma ortamına aktarmışlardır. PKK, Ayn el-Arab'da taarruzi bir harekât konsepti benimserken, 22 Temmuz 2015 sonrası Türkiye'nin güneydoğusunda kentsel alana taşıdığı çatışmalarda, savunmacı bir konsepti benimsemiş bulunmaktadır.[48]

PKK terör örgütü açısından kentlerin savaş alanı olarak kabul edilmesi yeni bir gelişme değildir. PKK terör örgütünün çatışmaları meskûn mahallere taşıyacağı yayınlamakta oldukları Kasım 2011 tarihli 359 sayılı *Serxwebun* adlı örgütsel propaganda materyalinde şu şekilde ifade edilmiştir:

> *En doğru Devrimci Halk Savaşı kırda ve şehirde dengeli bir biçimde yürütülecek olan savaştır. Bu, daha makul ve sonuç alıcı görünüyor. Tercih etmemiz gereken budur. Şimdiye kadar yürüttüğümüz savaş sadece kıra dayalı yürütülen savaştı. Bizi yenilmez kıldı, direniş içinde tuttu; ama kesin zafere ulaşmamızı da engelledi… Onun için geçen yıldan beri dağda, ovada, şehirde bütünlüklü bir savaştan, savaş güçlerinin her yerde mevzilenmesi ve örgütlenmesi gerekliliğinden söz ettik… Şehirde savaş yapmak, şimdiye kadar kırda yapıp da sonuç alamadığımız, zafere gidemediğimizin eksikliğini giderebilir.*

Yukarıda bahsi geçen örgütsel propaganda materyalinin yayın tarihi dikkate alındığında PKK terör örgütüne karşı yoğun operasyonların gerçekleştirildiği dönem olduğu görülmektedir. Ancak açık kaynak istihbaratından etkin bir şekilde yararlanılamamış olması ve o dönemki güvenlik bürokrasisi içerisinde FETÖ'nün etkin yapılanması dikkate alındığında gereken tedbirlerin alınması mümkün olmamıştır.

Meskûn mahallerdeki PKK terör örgütü varlığına karşı operasyon başlatan güvenlik güçleri ise azami ölçüde vatandaşların güvenliğini birincil mesele haline getirerek hem bölgeden ayrılmayan vatandaşların güvenli bir şekilde bölgede kalmaları için azami çabayı göstermiş, hem de bölgeden uzaklaşmak isteyenlerin güvenli bir şekilde tahliyesini gerçekleştirmeye azami düzeyde çaba sarf etmiştir. Ancak zaman zaman PKK ve YDG-H mensubu teröristler sivillerin tahliyesini engellemeye çalışarak sivilleri doğrudan hedef almaya başlamışlardır. Ayrıca çatışma alanında zırhlı ambulans kullanma ihtiyacının doğması da hedef alınan siviller itibarıyla göz ardı edilmemesi gereken bir gelişmedir. PKK terör örgütünün EYPleri gerek

güvenlik güçlerinin ilerlediği güzergâhlarda gerekse sivillerin evlerinden çıkış yapmasını engelleyecek şekilde tuzakladığı görülmüştür.

Güneydoğu'daki kentsel ortama baktığımızda mimarinin en fazla 3-4 katlı binalardan oluşması ve kısmen daralan sokakların bulunması nedeniyle, tankların veya çeşitli seviyedeki zırhlı araçların, askere operasyon gerçekleştirirken koruma sağlamak üzere her yerde kullanılamadığı görülmüştür. Buralarda ise yalnızca piyade unsurları ön-planda olmuştur.

4.2. Fırat Kalkanı Harekâtı (FKH)

24 Ağustos 2016 tarihinde Türkiye'nin güney sınırları boyunca ulusal güvenliğine tehdit oluşturan terör unsurlarını bertaraf etmek için başlattığı Fırat Kalkanı Harekâtı (FKH) Türk Silahlı Kuvvetleri açısından muharebe sahasında eksikleri gördüğü ve farklı konularda tecrübeler yaşadığı bir süreci de beraberinde getirmiştir.

FKH sonucunda kontrol altına alınan yerleşim yerlerinin ele geçirilmesi sürecinde TSK'nın sahadaki ilerleyişini yavaşlatan unsurların başında Güdümlü Anti-Tank Füzesi kullanımı (Anti-tank Guided Missile/ATGM), EYPler ve meskûn mahallerde cereyan eden operasyonlar gelmiştir. Sınırlarımızın ötesindeki harekât alanında IŞİD'in gerek bombalı araç gerekse canlı bomba şeklinde gerçekleştirdiği saldırıları öne çıkmıştır. Sahadaki unsurların ilerleyişini yavaşlatmak için PKK terör örgütünün Güneydoğu'daki yollarda uyguladığı, ABD ordusunun da Irak ve Afganistan'da deneyimlediği güzergahlar boyunca yol kenarına yerleştirilen EYPler ciddi tehditler yaratmıştır. Ancak asıl zorluk ve tehdit meskûn mahallerde gerçekleştirilen operasyonlar esnasında tecrübe edilmiştir.

Meskûn mahallerde adım atılan hemen hemen her yerin IŞİD tarafından tuzaklandığı görülmüştür. Kimi zaman cips paketine, kimi zaman kola tenekesine kimi zaman da kenarda duran bir taşın içerisine dahi EYP düzeneği yerleştirilmiştir. Meskûn mahaldeki operasyonlar sırasındaki diğer bir zorluk da keskin nişancı tehdidi olmuştur. Gerek kamikaze şeklinde gerekse insansız hava araçlarından bırakılan bombalar IŞİD'e karşı meskûn mahalde yürütülen operasyonlarda güç asimetrisinin öne çıkan başlıkları olmuştur. FKH sırasındaki en önemli tecrübe ise gerek tankların gerekse zırhlı araçların başta ATGM ve benzeri tehditlerine karşı ihtiyaç duyduğu koruma sistemleri olmuştur. Harekât sahasında ilerleyiş devam ederken en hızlı çözüm olarak kafes zırha sahip araçların el-Bab'taki operasyonlara yetiştirilmesi olmuştur. Bu da TSK'nın harekât sırasında edindiği tecrübeyi hızlı bir şekilde harekât alanına yansıttığını bizlere göstermiştir.

4.3. Zeytin Dalı Harekâtı

Meskûn mahal muharebesinde önemli unsurlardan birisi de yakın hava desteğidir. Bu noktada silahlı helikopterlerden, silahlandırılmış Hürkuş gibi turboprop uçaklardan ya da ABD ordusunda A-10 Thunderbolt tipi uçaklardan yararlanmak mümkündür. TSK envanterinde A-10 gibi bir uçak bulunmamakla birlikte silahlı Hürkuş da operasyonel olarak envantere girmediği için yakın hava desteği konusunda silahlı helikopterlerden yararlanılmaktadır.

PYD/YPG terör örgütünün sahip olduğu gelişmiş silah envanterinde omuzdan havaya atılan füze sistemlerinin (manpads) bulunması ve yakın hava desteğinin bulunduğu irtifa itibarıyla bu amaçla kullanılan hava araçları açısından ciddi bir tehdit oluşturmasına rağmen destek T-129 ATAK helikopteriyle sağlanmıştır. İHAların ise hem keşif-gözlem hem de taarruz amacıyla yoğun bir şekilde kullanılmış olması, maliyet açısından ve kullanılan mühimmatın çevresine verdiği ikinci hasarı (collateral damage) fazlasıyla minimize etmiştir.

TSK'nın Zeytin Dalı, Fırat Kalkanı ve Hendek Operasyonlarından bazı tecrübeler elde edildiği ve bunları da bir sonraki muharebe sahasına yansıttığı görülmüştür. Ancak Zeytin Dalı Harekâtına katılan tankların ve zırhlı araçların sadece kafes korumaları gerçekleştirilmiştir. Tankların asıl ihtiyacı olan aktif koruma

sistemleri entegre edilememiş olsa da, tankların bu ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak aktif koruma sistemleriyle donatılma çalışmaları başlatılmıştır.

Değerlendirme

Savaşların, hangi mekânda meydana gelirse gelsin, sonuçları itibariyle yıkıcı oldukları kaçınılmaz bir gerçekliktir. Dünya nüfusunun kentleşmesi trendine savaşların da eklenmesi, sivilleri savaş meydanının doğrudan hedefi haline getirmektedir. Böyle bir alanda operasyon yürüten güvenlik güçleri ise çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedir. Bu zorluklar, sahip oldukları doktrinin, kullandıkları teçhizatın ve araçların meskûn mahal muharebe ortamına uygunluğunun yanı sıra adım attıkları kentsel alanın mimarisi, fiziksel ve sosyo-kültürel altyapısı gibi unsurlarla da bağlantılı olabilmektedir.

Meskûn mahalde savaşırken ortaya çıkan diğer bir zorluk ise kırsal alanda yürütülen her türlü savaşta sağlanan yakın hava desteğinin, meskûn mahaldeki muharebe şartlarında yok denecek kadar azalması, hatta imkânsız hale gelmesidir. Bunun birincil sebebi bölgede yoğun insan nüfusunun bulunmasıdır. İkincil sebebi ise teröristlerin nasıl bir silah envanterine sahip olduklarının net olarak bilinememesi sonucu, sokaklarda ve caddelerdeki operasyon yürüten askerlere destek sağlayacak helikopterlerin, açık hedef haline gelebilmeleri sebebiyle oldukça kısıtlı kullanılmasıdır.

Ortadoğu'daki nüfus artışının kentsel alanda gerçekleşiyor olması, Türkiye için yakın havzasında meydana gelen bu gelişmenin hem kendi ulusal güvenliği açısından hem de bölgesel güvenlik açısından göz ardı edilebilir bir gelişme olmadığını göstermektedir. 1990'lı ve 2000'li yıllarda Türkiye'nin yakın havzasında meskûn mahallerde önemli çatışmalar meydana gelmiş olsa da, Türkiye bu konunun henüz yeni farkına varmıştır. Zira hem Ayn el-Arab hem de Türkiye'nin güneydoğusunda yaşanan çatışmalar, güvenlik alanında, özellikle de sivillerin yoğun olarak yaşadığı bir alanda ortaya çıkan tehdidin ne kadar yıkıcı olabileceğini göstermiş ve bu tehditle mücadele konusunda Türkiye'nin yakın havzasında meydana gelen olaylardan ders almamasının sonuçlarını fark etmesini sağlamıştır.

Dünya orduları açısından önemli bir tehdit olarak görülen meskûn mahal muharebesi üzerine yapılan çalışmaların artması, mevcut savaş konseptlerinde doktrin ve teçhizat açısından değişiklik yapılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Ayrıca, terör örgütlerinin meskûn mahalleri yeni savaş alanı olarak seçmeleri konvansiyonel merkezli yapıya sahip ordularda daha köklü reformların yapılmasını gerektirecektir. Bu ordulardan birisi olan Türk Silahlı Kuvvetleri ise 22 Temmuz 2015 sonrasında PKK'nın başvurduğu yeni konseptiyle birlikte meskûn mahalde askeri operasyon gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Ortadoğu'da var olan çatışma coğrafyası dikkate alındığında, Türkiye açısından yeni bir mekânsal değişim ifade eden meskûn mahal muharebesi, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin güvenlik yaklaşımında değişimi beraberinde getirebilir. Ancak bu noktada önemli olan mesele, meskûn mahal muharebesi konusunun sivil ve askerî bürokrasinin yanı sıra akademi ve sivil toplum tarafından da tartışmaya açılması gerektiğidir.

Meskûn mahalde operasyon gerçekleştirilirken dikkat edilmesi gereken çeşitli noktalar bulunmaktadır. Bunları kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Meskûn mahalde operasyon gerçekleştirilirken hedef bölgenin sektörlere ayrılması söz konusudur. Bu, operasyon esnasında ilerleyen birliklere kolaylık sağlamaktadır. Temizlenen bölgenin işaretlenmesi ve bunun eş-zamanlı olarak diğer birimlere aktarılması arkadan gelen birimler için de büyük kolaylık sağlamaktadır.
- Şehrin fiziki yapısının meskûn mahal operasyonlarını şekillendirmede önemli bir yanı bulunmaktadır. Şehrin sahip olduğu doku bu noktada önemli bir bileşendir. Dar sokaklar, sektör sektör ilerlerken büyük zorluklar yaratabilmektedir. Bu yüzden operasyonun gerçekleştirildiği şehrin

gerek altyapı gerekse üstyapı bağlamında fiziksel yapısının bilinmesi hem ilerleme açısından hem de sahada tercih edilecek araç ve teçhizat açısından kolaylık sağlayacaktır. Şehrin fiziksel yapısının bilinmesi müdahale eden ülkenin önceki deneyimlerinde ya da başka ülkelerin benzer deneyimlerinden öğrendiği yöntemler ile düşman unsurların keskin nişancı, makineli tüfek ya da tanksavar silahı gibi araçlardan hangilerini kullanacağını etkilemektedir.

- Meskûn mahal operasyonunun önemli noktalarından birisi de meteorolojik koşullardır. Her geçen gün teknolojinin savaş alanında artan kullanımı bazı kolaylıklar getiriyor olsa da hâlâ doğa şartlarının getirdiği engellerin yeterince aşılamadığı görülmektedir. Ancak meskûn mahaldeki hava koşulları sadece doğal nedenlerden değil, aynı zamanda şehrin fiziksel yapısından da ciddi derecede etkilenebilmektedir. Bu noktada şehrin içerisindeki sıcaklık değerlerinden rüzgâr koridorlarına kadar değişen faktörler, muharebe sahasını ciddi şekilde etkileyebilmektedir.
- Meskûn mahalde operasyon gerçekleştirirken dikkat edilmesi gereken en önemli unsur sivillerin varlığıdır. Harekât sahasında çatışmanın şiddetine göre sivillerin hayatını olumsuzluklardan en az derecede etkilenerek sürdürmesi gerekmekte ya da sivillerin güvenli bir tahliye koridoru üzerinden kentsel alanın dışına çıkarılması gerekmektedir. Aksi taktirde sivilleri göz ardı ederek yapılan bir operasyon, hem sivillerin düşmana yardım etmesine yol açabilir hem de can kaybı noktasında ortaya büyük rakamlar çıkarabilir. Sivil kayıpların ayrıca dezenformasyon amacıyla da müdahale eden tarafın aleyhinde kullanılabileceği de asla unutulmamalıdır. Meskûn mahaldeki nüfus aynı zamanda müdahale eden taraf açısından önemli bir istihbarat kaynağıdır. Müdahale eden tarafın "kalpleri ve zihinleri" kazanmak çerçevesinde kurulacak olan iletişim stratejisi, yerel halktan düşman unsurlara dair bilgi alma noktasında önemli bir avantaj sağlayacaktır.
- Meskûn mahalde operasyon gerçekleştirilirken kullanılan teçhizat önemli bir rol üstlenmekle birlikte, sahada görev alan gerek muharip gerekse lojistik seviyedeki birimlerin temel eğitimi, başarı noktasında en önemli kısmı oluşturmaktadır.
- Meskûn mahalde başvurulacak olan istihbarat araçlarının çeşitliliği ve bunların komuta-kontrol sistemi içerisinde hızlı bir şekilde değerlendirilip sahadaki taktik birimlere ulaştırılması düşman grupların yer değiştirmeden önce etkisiz hale getirilmesi açısından önemlidir.
- Müdahalenin gerçekleştirilecek olduğu kente dair en güncel haritaların yanı sıra kentin demografik yapısı özellikle kültürel istihbarat konusunda büyük fayda sağlar. Kentin fiziksel özelliklerinin bilinmesi ise muharebe sahasında kullanılacak ateş destek unsurlarının seçiminin doğru yapılarak sivil hassasiyet konusunda müdahale eden tarafa kolaylık sağlayacaktır.

Kaynakça

1 World Urbanization Prospects The 2014 Revision Report, s. 1.

2 Roger J. Spiller, Sharp Corners: Urban Operations at Century's End (U.S. Army Command and General Staff College Press, 2001), s. 4.

3 Gerhard L. Weinberg, "Stalingrad and Berlin: Fighting in Urban Terrain", Soldires in Cities: Military Operations on Urban Terrain, ed. Michael C. Desch (2001), s. 17.

4 Ben Fitzgerald ve Pia Waken, "Evolved Irregular Threats", PRISM Journal III/4 (2012), 24

5 Fitzgerald ve Waken, "Evolved Irregular Threats", 24.

6 Stephan Maninger, "The Urbanisation of Conflict", African Security Review IX/1 (2000), 72.

7 Maninger, "The Urbanisation of Conflict", 69.

8 Strategic Studies Group (SSG), "Megacities and The Unıted States Army", s. 4.

9 Fitzgerald ve Waken, "Evolved Irregular Threats", 24.

10 Scott Gerwehr ve Russell W. Glenn, The Art of Darkness: Deception and Urban Operations (RAND Cooperation, 2000), s. 9.

11 Asymmetric Warfare Group, "Modern Urban Operations: Lessons Learned from Urban Operations from 1980 to the Present" (2016), s. 3.

12 Richard Ogorkiewicz, "Armor and Future Urban Warfare", ARMOR Journal (Mart-Nisan 2004), s. 22.

13 Michael Evans, City Without Joy: Urban Military Operations into the 21st Century (Australian Defence College Occasional Paper No: 2, 2007), s. 23.

14 Ogorkiewicz, "Armor and Future Urban Warfare", s. 23.

15 Evans, City Without Joy, s. 24.

16 a.g.e, s. 22.

17 Ira Partridge, "Modifying the Abrams Tank for Fighting in Urban Areas", ARMOR Journal CX/6 (Temmuz-Ağustos 2001), s. 23

18 Ogorkiewicz, "Armor and Future Urban Warfare", s. 22.

19 a.g.e, s. 24.

20 Donald Sommerviller, II. Dünya Savaşı, çev. Ali Önsan (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2016), s. 37.

21 STM Think-Tech, "Geleceğin Hava Kuvvetleri: 2016-2050" (2016), s. 55.

22 Harun Cem Meydan, “Dünya Ordularından Yeniden Yapılanmanın Kaynakları Üzerine Bir İnceleme”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, XI/21 (2015), s. 12.

23 Lester W. Grau, “Urban Warfare Communications: A Contemporary Russian View”, Center for Army Lessons Learned (1999), s. 2.

24 Jamison Jo Medby ve Russell W. Glenn, Street Smart: Intelligence Preparation of The Battlefield for Urban Operations (RAND Corporation, 2002), s. 33.

25 Metin Gürcan, “Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi”, Bilge Strateji Dergisi 5 (2011), s. 161.

26 Gerwehr ve Glenn, The Art of Darkness, s. 10, 12.

27 Evans, City Without Joys, s. 10.

28 a.g.e, s. 7.

29 Asymmetric Warfare Group, “Modern Urban Operations”, s. 12.

30 Maninger, “The Urbanisation of Conflict”, s. 78.

31 A. Şevket Ovalı, “Ütopya İle Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması”, Uluslararası İlişkiler III/10 (2006), s. 3-52; Burak Tangör, “Kuramsal Tartışmalar Işığında İnsan Güvenliği ve Politikaları”, Uluslararası Hukuk ve Politika VIII/30 (2012), s. 59-92.

32 Evans, City Without Joy, s. 9.

33 Asymmetric Warfare Group, “Modern Urban Operations”, s. 10.

34 Field Manual 3-06.11, s. 13

35 MOUT: Military Operations in Urban Terrain

36 Partridge, “Modifying the Abrams Tank”, s. 19.

37 Gürcan, “Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak”, s. 155.

38 Peter Layton, “Redefining Warfare”, RUSI Journal 152 (2007), s. 36.

39 Michael C. Desch, “Why MOUT Now”, Soldires in Cities: Military Operations on Urban Terrain, ed. Michael C. Desch (2001), s. 2-3.

40 United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2014). World Urbanization Prospects: The 2014 Revision, https://esa.un.org/unpd/wup/ web sitesindeki verilerden derlenerek hazırlanmıştır.

41 United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2014). World Urbanization Prospects: The 2014 Revision, https://esa.un.org/unpd/wup/ web sitesindeki verilerden derlenerek hazırlanmıştır.

42 Veriler World Urbanization Prospects 2018 derlenmiştir.

43 Wiesel 2 sınıfı hakkında detaylı bilgi için bkz. http://www.military-today.com/apc/wiesel_2.htm (Erişim Tarihi. 25.05.2016)

44 https://www.otokar.com.tr/tr-tr/urunler/Sayfalar/tulpar.aspx (Erişim Tarihi: 17.04.2016)

45 http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/tsk-hakkari-ve-tuncelide-meskun-mahalde-muharebe-egitimi-yapti

46 20 Temmuz’da Şanlıurfa’nın Suruç ilçesinde DAEŞ terör örgütü tarafından gerçekleştirilen bombalı saldırı sonucunda HDP sempatizanı 34 kişinin hayatını kaybetmesi sonucunda PKK terör örgütü Türkiye’yi de yaşanan süreçten sorumlu tutarak 22 Temmuz 2015 günü iki polisi evlerinde şehit etmiştir.

47 http://www.21yyte.org/tr/fikir-tanki/3744/kurtler-islamcilarla-savasmak-icin-turkiyeden-suriyeye-gidiyor (Erişim Tarihi: 21.05.2016)

48 SETA Vakfı tarafından 27 Nisan 2016 tarihinde düzenlenen “Sınırları Aşan Terör: PKK-PYD-YPG” başlıklı panel.

49 Veriler www.tsk.tr adresinden derlenmiştir.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

ORSAM Yayınları

ORSAM, sürekli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Adresi : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA
Telefon: +90 (312) 430 26 09 Faks: +90 (312) 430 39 48
Email: orsam@orsam.org.tr